

GRAD KAO FENOMEN URBANE EKONOMIJE

Topić, Bernard

Undergraduate thesis / Završni rad

2020

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **Josip Juraj Strossmayer University of Osijek, Faculty of Economics in Osijek / Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku, Ekonomski fakultet u Osijeku**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:145:967751>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2025-04-02**

Repository / Repozitorij:

[EFOS REPOSITORY - Repository of the Faculty of Economics in Osijek](#)

Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku
Ekonomski fakultet u Osijeku
Preddiplomski studij Menadžment

Bernard Topić

GRAD KAO FENOMEN URBANE EKONOMIJE

Završni rad

Osijek, godina 2020.

Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku
Ekonomski fakultet u Osijeku
Preddiplomski studij Menadžment

Bernard Topć

GRAD KAO FENOMEN URBANE EKONOMIJE

Završni rad

Kolegij: Urbana ekonomija

JMBAG: 0010216652

e-mail: bernardtopic376@gmail.com

Mentor: Mag. oec. Bruno Mandić; mag. oec. Juraj Rašić

Osijek, godina 2020.

Josip Juraj Strossmayer Universtiy of Osijek
Faculty of Economics in Osijek
Undergraduate study Menadžment

Bernard Topić

GRAD KAO FENOMEN URBANE EKONOMIJE

Final paper

Osijek, year 2020.

GRAD KAO FENOMEN URBANE EKONOMIJE

SAŽETAK

Povijest je pokazala da su gradovi oduvijek bili najbolji predstavnici određenog društva, civilizacije ili epohe u cjelini. Na tom tragu ključni problemi suvremenog društva najjasnije ispoljavaju na presjeku dva makro procesa: globalizacije i urbanizacije. Koncept globalnog grada dominira u ovom području nastojeći se nametnuti kao vodeća ideja u razumijevanju odnosa globalizacije i urbanizacije. Unutar njega, gradovi se promatraju kao strateška mjesta lokalizacije, artikulacije i realizacije (ili čak proizvodnje) globalizacije, odnosno mjesta na kojima se kristaliziraju dijalektički odnosi između lokalnih i globalnih pojava i procesa. Ovaj rad objašnjava i prikazuje grad u cjelini koji se može protumačiti kao simbol društva, odnosa između ljudi te raznih znanosti, umjetnosti, kulture i religija. Grad je fenomen urbane ekonomije zbog prednosti smještaja, gradskog prostora, ekonomije razmjera i eksternih ekonomija. Također osnovna obilježja grada se vremenom je prelazak s proizvodnje proizvoda (output) na pružanje usluga putem razvoja tehnologije, napretka u marketingu, općenito rada i stanovništva u cjelini. Cilj rada je analizom i istraživanjem prikazati stvarno stanje grada, prikazati i objasniti utjecaje procesa na grad poput urbanizacije, deruralizacije i ostalih. Također govoriti će se o razvoju grada kao važnoj komponenti i okosnici u razvoju društvenog i kulturnog središta. Pitanje urbane ekonomije odgovoriti će kako se gradovi razvijaju kako rastu i kako se mijenjaju unatoč svojem općem izgledu. Objasniti će se unutarnja organizacija grada i namjena gradskog središta kroz povijest i razvijanje gradova kroz povijest. Analizirati će se vanjski utjecaji na razvoj gradova i gradskih središta te prikazati utjecaj pojedinih čimbenika.

Ključne riječi: grad, urbana ekonomija, društvo, urbanizacija

ANALYSIS OF MARKET TRANSPORT INSURANCE OF GOODS IN REPUBLIC CROATIA

SUMMARY

History has shown that cities have always been the best representatives of a particular society, civilization, or epoch as a whole. In this way, the key problems of modern society are most clearly manifested at the intersection of two macro processes: globalization and urbanization. The concept of the global city dominates this area in an effort to impose itself as a leading idea in understanding the relationship between globalization and urbanization. Within it, cities are viewed as strategic places of localization, articulation and realization (or even production) of globalization, that is, places where dialectical relations between local and global phenomena and processes crystallize. This paper explains and presents the city as a whole that can be interpreted as a symbol of society, relationships between people, and various sciences, arts, cultures, and religions. The city is a phenomenon of the urban economy due to the advantages of accommodation, urban space, economies of scale and external economies. Also the basic features of the city over time is the transition from production of product goods (output) to service delivery through the development of technology, advances in marketing, labor in general and the population as a whole. The aim of the paper is to present the real state of the city through analysis and research, to show and explain the impacts of the process on the city such as urbanization, deruralization and others. The development of the city as an important component and backbone in the development of the social and cultural center will also be discussed. The question of the urban economy will answer how cities develop as they grow and how they change despite their general appearance. The internal organization of the city and the purpose of the city center through history and the development of cities through history will be explained. The external influence on the development of cities and city centers will be analyzed and the influence of individual factors will be presented.

Key words: City, urban economy, society, urbanization

IZJAVA

O AKADEMSKOJ ČESTITOSTI, PRAVU PRIJENOSA INTELEKTUALNOG VLASNIŠTVA, SUGLASNOSTI ZA OBJAVU U INSTITUCIJSKIM REPOZITORIJIMA I ISTOVJETNOSTI DIGITALNE I TISKANE VERZIJE RADA

1. Kojom izjavljujem i svojim potpisom potvrđujem da je _____
završni (navesti vrstu rada: završni / diplomski /
specijalistički / doktorski) rad isključivo rezultat osobnoga rada koji se temelji na
mojim istraživanjima i oslanja se na objavljenu literaturu. Potvrđujem poštivanje
nepovredivosti autorstva te točno citiranje radova drugih autora i referiranje na njih.
2. Kojom izjavljujem da je Ekonomski fakultet u Osijeku, bez naknade u vremenski i
teritorijalno neograničenom opsegu, nositelj svih prava intelektualnoga vlasništva u
odnosu na navedeni rad pod licencom *Creative Commons Imenovanje –
Nekomercijalno – Dijeli pod istim uvjetima 3.0 Hrvatska.*
3. Kojom izjavljujem da sam suglasan/suglasna da se trajno pohrani i objavi moj rad u
institucijskom digitalnom repozitoriju Ekonomskoga fakulteta u Osijeku, repozitoriju
Sveučilišta Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku te javno dostupnom repozitoriju
Nacionalne i sveučilišne knjižnice u Zagrebu (u skladu s odredbama Zakona o
znanstvenoj djelatnosti i visokom obrazovanju, NN br. 123/03, 198/03, 105/04,
174/04, 02/07, 46/07, 45/09, 63/11, 94/13, 139/13, 101/14, 60/15).
4. izjavljujem da sam autor/autorica predanog rada i da je sadržaj predane elektroničke
datoteke u potpunosti istovjetan sa dovršenom tiskanom verzijom rada predanom u
svrhu obrane istog.

Ime i prezime studenta/studentice: Bernard Topić

JMBAG: 0010216652

OIB: 79577156595

e-mail za kontakt: bernardtopic376@gmail.com

Naziv studija: Menadžment

Naslov rada: Grad kao fenomen urbane ekonomije

Mentor/mentorica diplomskog rada: Izv.prof.dr.sc. Jerko Glavaš

U Osijeku, _____2020_____ godine

Potpis

Bernard Topić

**O AKADEMSKOJ ČESTITOSTI,
PRAVU PRIJENOSA INTELEKTUALNOG VLASNIŠTVA,
SUGLASNOSTI ZA OBJAVU U INSTITUCIJSKIM REPOZITORIJIMA
I ISTOVJETNOSTI DIGITALNE I TISKANE VERZIJE RADA**

1. Kojom izjavljujem i svojim potpisom potvrđujem da je završni (navesti vrstu rada: završni / diplomski / specijalistički / doktorski) rad isključivo rezultat osobnoga rada koji se temelji na mojim istraživanjima i oslanja se na objavljenu literaturu. Potvrđujem poštivanje nepovredivosti autorstva te točno citiranje radova drugih autora i referiranje na njih.
2. Kojom izjavljujem da je Ekonomski fakultet u Osijeku, bez naknade u vremenski i teritorijalno neograničenom opsegu, nositelj svih prava intelektualnoga vlasništva u odnosu na navedeni rad pod licencom *Creative Commons Imenovanje – Nekomercijalno – Dijeli pod istim uvjetima 3.0 Hrvatska*.
3. Kojom izjavljujem da sam suglasan/suglasna da se trajno pohrani i objavi moj rad u institucijskom digitalnom repozitoriju Ekonomskoga fakulteta u Osijeku, repozitoriju Sveučilišta Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku te javno dostupnom repozitoriju Nacionalne i sveučilišne knjižnice u Zagrebu (u skladu s odredbama Zakona o znanstvenoj djelatnosti i visokom obrazovanju, NN br. 123/03, 198/03, 105/04, 174/04, 02/07, 46/07, 45/09, 63/11, 94/13, 139/13, 101/14, 60/15).
4. izjavljujem da sam autor/autorica predanog rada i da je sadržaj predane elektroničke datoteke u potpunosti istovjetan sa dovršenom tiskanom verzijom rada predanom u svrhu obrane istog.

Ime i prezime studenta/studentice: Bernard Topić

JMBAG: 0010216652

OIB: 79577156595

e-mail za kontakt: bernardtopic376@gmail.com

Naziv studija: Menadžment

Naslov rada: Grad kao fenomen urbane ekonomije

Mentor/mentorica diplomskog rada: Izv.prof.dr.sc. Jerko Glavaš

U Osijeku, _____ 2020 _____ godine

Potpis _____

Sadržaj

1. Uvod	1
2. Pojam i obilježja grada	3
2.1. Vrste gradova	4
2.2. Povijesni razvoj grada.....	5
3. Društvo kao reforma grada	7
3.1. Povijest promjena u razvoju grada.....	8
3.2. Četiri industrijske faze razvoja grada	9
3.3. Globalizacija.....	10
3.4. Društveno odgovorno ponašanje prema gradu i poslovno okruženje.....	12
3.5. Poslovno okruženje grada	14
4. Analiza poslovnog okruženja grada	15
4.1. Komparativna analiza	18
4.2. Razvoj urbanog grada.....	20
4.3. Tijek urbanog razvoja gradova	21
5. Održivi razvoj grada	22
5.1. Globalizacija grada	23
5.2. Urbanizacija grada	25
6. Zaključak	27
Literatura	28

1. Uvod

Grad prema svojem okruženju i tijekom vremena može ostati nepromijenjen prema općem izgledu, no on se konstantno mijenja i znatno razlikuje u detaljima. Grad se prema kulturi svakog pojedinog mjesta znatno razlikuje od nekog drugog jer posjeduju različite socijalne i kulturne vrijednosti koje mijenjaju okruženje svakog pojedinog grada. Svaki grad ima različitu arhitektonsku vrijednost i različite mogućnosti za gospodarski razvoj tog grada. Grad se smatra okosnicom znanja jer u većini gradova nalaze se visoko obrazovne institucije iz kojih proizlaze inovativna rješenja koja mijenjaju društveni i gospodarski razvoj svakog pojedinog grada. S obzirom da većina europskog stanovništva živi u gradovima, grad se smatra područjem u kojem nastaju problemi no razvijaju se i novi poslovni modeli koji mogu odgovoriti na pitanje tih problema, što rezultira inovacijama i razvijanju tehnologije i znanosti. Također, većina gradova izvor je kulture i povijesti i dobar način razvijanja kreativnosti kako postići novosti u gradu i napraviti jedno novo urbanističko središte. Oni kao takvi nose ključnu ulogu u pokretanju gospodarskog razvoja, mogu se nazvati mostovima jer spajaju inovacije i kreativnost s manje dostupnim središtima.

Grad je složeni društveni fenomen koji nije lako opisati „jer se neprestano mijenja: u početku to je embrionalna društvena jezgra, a onda dolaze kompleksne etape njegove zrelosti te na kraju stari i počinje se raspadati“.¹

Kroz ovaj završi rad pokušat će se objasniti definicija grada, forma grada i pojmovi koji su usko vezani uz njegovu promjenu. Urbanizacija, industrijalizacija, deruralizacija samo su neki od pojmova koji se protežu kroz ovaj rad.

Cilj rada je analiziranjem kvalitetno obraditi temu, usporediti dobivene podatke od različitih gradova te prikazati stvarno stanje.

Struktura završnog rada koncipirana je kroz nekoliko poglavlja, u prvom poglavlju je uvod koji nas uvodi u samu temu rada, dok se u drugom dijelu opisuje povijesni razvoj grada te vrste gradova. U trećem poglavlju dolazimo do same reforme grada, do raznih procesa koji su utjecali

¹ Šimunović, Grad u regiji ili regionalni grad, 1996. str. 19

na promjene u gradu te okruženja grada. Četvrto i peto poglavlje analizira okruženje, iznose razne informacije i činjenice, te se više fokusiraju na moderan grad i urbani razvoj. Posljednji dio obuhvaća zaključna razmišljanja.

2. Pojam i obilježja grada

Grad, bio on velik ili malen, u osnovi označuje određeno geografsko područje na kojemu je visoka gustoća stanovništva na relativno malom prostoru.²

Grad je teško opisati, jer definirati jedno područje na kojem imamo toliko raznih utjecaja, procesa, situacija, kultura i događanja ne možemo opisati u jednoj ili dvije rečenice. Zato promatrajući razne književnike, profesore i umjetnike vidimo puno različitih definicija jer svatko ima drugačiji pogled i razmišljanje na grad. Kako bi što bolje približili grad pojedincu, prvo moramo shvatiti da grad nije samo ono što se nalazi od početka do kraja table.

Grad je sve ono što se nalazi unutar oznaka grada plus okolica grada, osnovni pojmovi koji se vežu uz grad su :

- **Gradsko područje** obuhvaća grad i njegovu užu okolicu (rubno područje) koja s gradom često kontaktira
- **Gradska općina** (municipality) jest ono područje grada koje je pod upravom juristikcijom grada i koje može biti manje i veće od samoga grada. To je upravna definicija, koja nije uvijek u skladu s gradom kao živim, kompaktnim tijelom.
- **Metropolitansko područje** jest gradski prostor i njegova šira okolica koja s gradom usko surađuje i unutar kojeg postoje vrlo jaki organizacijski, ekonomski i prometni međuođnosi, unutar metropolitanskog područja postoje dnevni kontakti ljudi koji su česti i s malim vremenskim razmacima.
- **Gradska regija** određeno je regionalno područje sastavljeno od većeg broja naselja koja prema nodalno-funkcionalnom kriteriju gravitiraju određenom gradskom središtu i s njim čine određenu geografsku i razvojnu zajednicu. Kontakti grada i regije najčešći su u njegovu neposrednom okruženju, a smanjuje se s udaljenošću od središta grada, te se na granici regije najčešće stvara dvojna gravitacija.³

Grad ima važnu ulogu u ekonomiji, na globalnoj razini. Posebice se ističu trgovina, inovacije, znanja, privlači razne investicije, te posjeduje složenu i bogatu kulturu života. Sam po sebi ima jako puno pozitivnih obilježja poput: progresivan je, raznolika kultura, svojevrsna socijalna i prostorna struktura, razvijena ekonomija, razne institucije koje potiču kreativnost i inovacije,

² Šimunović, Urbana ekonomika, 2007., str. 18-19

³ Ibidem

mjesto redovnog školovanja, međusobno dijeljenje ideja, razvoj novih proizvoda, te društvene interakcije između ostalog. S osobnog stajališta, grad posjeduje puno više siromaštva u odnosu na selo, kriminal, te razni oblici društvene anomalije. Grad, jest gradske vlasti uvijek pokušavaju suzbiti ili preoblikovati negativnosti u pozitivnu stranu.

2.1. Vrste gradova

Danas u svijetu imamo jako veliki broj gradova, svaki poseban na svoj način. Gradovi se međusobno razlikuju prema svojim vrijednostima, prema kulturi, ponašanju, običajima, masi ljudi, nacionalnim manjima koje žive na jednom području i slično.

Urbani menadžment je sustavno planiranje, upravljanje i kontroling svih gradskih aktivnosti za uspješnost grada.⁴

Urbani menadžment strukturira gradove na četiri poglavlja:

- Kreativni gradovi
- Pametni gradovi
- Upravljanje gradovima
- Mega događaji ⁵

U današnje vrijeme izazovi za grad su kako postati kreativan i pametan grad, svi imaju zajednički cilj. Ovakvi tipovi grada normalni su za veće gradove, a to postižu na način da kreiraju kozmopolitske atmosfere, te inspirativno urbano okruženje s blagostanjem građana. Ovi tipovi gradova trude se potaknuti kulturalnu raznolikost i razvoj kulturnog međunarodnog imidža, te marketinškim aktivnostima promovirati tradiciju i kulturu grada. Ključni čimbenici razvijanja kreativnih i pametnih gradova su gradske i regionalne vlasti, dok nacionalna, regionalna i gradska vlast razvijaju urbani prostor i klaster.

Kreativni grad (Creative city) je odgovor na globalne izazove 21. stoljeća gdje se prepoznaje činjenica da više od polovine stanovništva živi u gradovima. Svakako možemo utvrditi kako

⁴ Urbani management, 2015., str. 6

⁵ Ibidem

kreativni procesi koji se danas implementiraju u djelatnostima poput: kreativnog turizma, upravljanja, edukacije i drugih oblika intelektualnih usluga.⁶

Pametni gradovi (Smart city) su gradovi koji stvaraju i vežu ljudski i socijalni kapital uz informacijsko komunikacijske tehnologije (ICT: infrastruktura, hardware, software), kako bi stvarali i generirali bolju i veću kvalitetu života uz održivi gospodarski razvoj.⁷

Kako bi ostvarili kvalitetan standard gradskog upravljanja treba se razmotriti usluga mjesne samouprave u državi, kao i u velikim gradovima. Također se upozorava da osnivanje previše mjesnih odbora bitno onemogućuje i otežava kvalitetan standard gradskog upravljanja.

Upravljanje gradovima teži prema integriranim, odnosno cjelovitim gradovima, u kojima će se svijest o povezanosti i međusobnoj uvjetovanosti primjeniti u svim područjima čovjekova života.⁸

Mega događanja su alat za uspješnu tranziciju gradskih identiteta i uz urbanu revitalizaciju i omogućuju masovnu razmjenu događanja uz mogućnost definiranja na međunarodnom tržištu.⁹

2.2. Povijesni razvoj grada

Prvi su gradovi nastali otprilike prije 5500 godina na Srednjem istoku oko Plodnog mjeseca u Sumeru i Akadu. Drugo područje rane urbanizacije bilo je u dolini Nila, gdje se nalaze tragovi urbanizacije stari oko 5100 godina. Slijed nešto mlađe urbanizacije nalazimo u dolini rijeke Inda (4500 godina) i u Srednjoj Americi (3000 godina). Prodor urbane civilizacije začete u Sumeru i Egiptu širi se prema Mediteranu i Europi zahvaljujući mobilnosti i snazi Feničana.¹⁰

Rimski grad nastaje u vrijeme kada je Grčka bila na vrhuncu moći. Razvijajući se i napredujući, Rim je u svim elementima nadmašio Atenu. Rimski grad zadržao je svoju tradiciju gradnje, to jest gradio se u obliku četverokuta, s ulicama koje se sijeku pod pravim kutom. U

⁶ Urbani management, str. 6-11

⁷ Ibidem

⁸ Ibidem

⁹ Ibidem

¹⁰ Šimunović, Grad u regiji ili regionalni grad, 1996., str. 23.

središtu grada nalazio se forum, koji je imao višestruku namjenu. Glavne ulice, cardo i decumanus, vodile su prema glavnim vratima grada.¹¹

Srednji vijek obilježava uloga kršćanstva. Grad mijenja svoje sadržaje. Gubi se uloga kazališta i arene. Središnji dio grada zauzimaju vjerske i mnoge socijalne funkcije te samostani. Osnovna karakteristika srednjeg vijeka feudalizam. Prethodno vrijeme gospodarski je obilježavalo pomorstvo i trgovina, a feudalno vrijeme obilježavaju poljoprivreda, trgovina i obrt.¹²

Dugo se vremena urbana mreža Europe nije bitno mijenjala. Gradovi su sporo rasli. Godine 1500. bilo je samo 6 gradova s više od 100 000 stanovnika, godine 1700. bilo je 13 gradova s više od 100 000 stanovnika, dok je 1800. godine bilo 21 grad s više od 100 000 stanovnika.¹³

Dvadeseto stoljeće je vrijeme ekspanzije velegradske socijalne organizacije. Veliki grad postaje simbolom novog vremena. Svjetsko se stanovništvo između 1920. i 1960. godine povećalo prosječno godišnje za 28,4 milijuna žitelja, a već između 1960. i 1980. za 63,8 milijuna stanovnika. Očito je da u rastućem stanovništvu svijet seosko stanovništvo smanjuje svoj udio u korist sve veće urbanizacije, a još više u korist rasta megalopolitanskih aglomerata. Međutim, u vremenu „urbane eksplozije“, gdje pozitivni procesi u regiji mijenjaju kvantitativno i kvalitativno fizičke strukture seoskih naselja i uvjete života u njima, moguć je i sve je više prisutan izvjestan oblik života u njima, moguć je i sve više prisutan izvjestan oblik povratnog vala iz grada, ali ne u selo, nego u urbanizirana regionalna središta.¹⁴

¹¹ Šimunović, Urbana ekonomika, 2007., str. 34.

¹² Ibidem

¹³ Ibidem

¹⁴ Šimunović, Grad u regiji ili regionalni grad, 1996., str. 28-29.

3. Društvo kao reforma grada

Društvo se može opisati kao cjelokupnost odnosa ljudi prema prirodi i međusobnih odnosa ljudi. Odnos ljudi prema prirodi većinom je jednostavan, općenito ljudi žele biti vladari prirode, dok je odnos između ljudi kompliciraniji i obuhvaća sve vrste odnosa od onih manje važnih i složenih, do najvažnijih i vrlo složenih. Najvažnija stvar za razumijevanje društva općenito su proizvodni odnosi.

Također društvo se može opisati kao skup pojedinaca ili skupina ljudi koju opisuje verbalna i neverbalna komunikacija, slaganja i sukobi oko materijalnih i simboličkih dobara, koja određuju zajednička pravila, utemeljena na zajedničkim interesima i uvjerenjima.

Društvo se javlja odmah s pojavom prvih gradova, te se s vremenom razvija i dijeli na nekoliko struktura društava i građanskih slojeva. Pojavljuju se trgovci, obrtnici, te druga zanimanja poput: odvjetnika, bilježnika, vojnika, policajaca i drugih. Razvijanjem novčane privrede jača centralno državni sistem zbog sve više novaca (porezi, monopol na pojedine proizvode) te se povećavaju ekonomske i druge društvene osnove za razvoj gradova. Prostorna struktura grada se mijenja, grade se novi urbani sadržaji, mijenja se značenje pojedinih gradova i položaj grada u društvu.

Širenjem i rasprostranjivanjem društva javljaju se novi problemi i izazovi za društva. Odgovor na takve probleme nalazimo u društvenim inovacijama. Inovacije su odgovori na društvene probleme putem novih proizvoda i usluga ili poboljšanje karakteristika starih proizvoda ili usluga. Društvene inovacije utječu na grad putem konstantnih poboljšavanja uvjeta života, doprinosa gospodarstvu i industriji grada, omogućuju lakše obavljanje poslova i povezivanje ljudi. Rastom grada i društva u njemu, dolazimo do problema siromaštva, stope nezaposlenosti, diskriminacije i slično, društvene inovacije također pomažu pri rješavanju takvih problema.

Glavni temelj društvenih inovacija su politika, financije, institucionalni rad i poduzetništvo. Nadalje, društvo pomoću volontiranja, političkog sudjelovanja i angažmana civilnog sudjeluje u reformi grada.

3.1. Povijest promjena u razvoju grada

Kako je već spomenuto u prošlom dijelu društvo se javlja s pojavom prvih gradova, te se s vremenom razvija i dijeli na nekoliko struktura društva. Pojavom društva dolazi do promjena u razvoju grada kroz društvene, gospodarske i političke transformacije. Prve promjene koje su se događale u gradu su promjene socijalne strukture stanovništva, samim razvojem grada mijenjala se socijalna struktura putem procesa migracije stanovništva. Raznovrsne socijalne strukture čine u cjelini socijalni sustav, a razlikuje se normativna struktura, oblici odnosa u određenim organizacijama između normi i oblika djelovanja ljudi različitih stavova, vjerovanja i ciljeva ljudi. Većinom srednji gradovi po svojim funkcijama su vrlo različiti i čine heterogenu skupinu po stupnju urbanizacije, morfologije i ambijentalne vrijednosti. Srednji gradovi su specifični po svojim uskim tržištima rada, zatvorenosti lokalne zajednice, velikim ulaganjima u opremu, ali s porastom društva i promjenama koje oni nose sa sobom, srednji gradovi lako postanu veliki gradovi koje karakterizira: kontinuitet urbanog središta, urbana struktura smještaja te kompaktnost stanovništva. Život se mijenja pod pritiskom modernizacijskih procesa u smisli demografskih, prostornih, gospodarskih, te društveno-kulturalnih. Jedna od najvažnijih promjena je urbanizacija koja se temeljito istražuje, analizira i opisuje u petom poglavlju rada. Nadalje, razvoj gradova se dogodio i kroz promjene deruralizacije, deagrarizacije i mnogih drugih. Tako dolazi do produblivanja jaza između centralnih i ruralnih periferija, većina se koncentrira oko urbanih središta. Deruralizacija je proces koji smanjuje udjel poljoprivredne djelatnosti nekog područja ili smanjuje udjel stanovništva koji se bavi poljoprivredom, proces preseljenja seoskog stanovništva u gradove. Deruralizacija je proces koje se događa istovremeno s urbanizacijom te rastom i razvojem gradova. Proces deagrarizacija se mijenja profesionalna struktura seoskog stanovništva zbog napuštanja poljoprivrednih posjeda u zanimanja. Stanovništvo zahvaćeno procesom deagrarizacije gotovo svakodnevno migrira na rad u industrijska gradska središta ili se tamo konačno preseljava. Takve promjene nastale su spontano zbog nekontroliranih posljedica industrijalizacije i urbanizacije. Bez planskog i uravnoteženog pristupa socio-gospodarskom razvoju, s istodobnim negativnim ideološkim ciljevima prema seljačkom društvu, ruralni razvoj je sve više zaostajao za zapadnim društvima.

3.2. Četiri industrijske faze razvoja grada

Povijest industrije odigrala je ključnu ulogu u promjenama gradova. Utjecala je na njihovu strukturu, ali i na promjenu društva svakog pojedinog grada. Industrijske revolucije promijenile su organizaciju gradova ili gradskog predgrađa, a težište zbivanja bilo je na rastu i razvoju. Složenost industrijskog djelovanje uzrokovala je pozitivne promjene, dok su se neki veliki gradovi našli gotovo pred propasti tijekom industrijskih revolucija.

Industrijske revolucije mogu se podijeliti u četiri faze, prva koja započinje mehanizacijom, snagom vode i vodene pare, duga industrijska revolucija okrenuta je masovnom proizvodnjom, a vodenu paru zamijenila je električna energija, treća faza započela je sedamdesetih godina prošlog stoljeća kada su se pojavili elektronički i informacijski sustavi, nova industrija započela je prije desetak godina njezin fokus usmjeren je na strategije razvija industrije te na proizvodnu industriju kibernetičko-fizikalnih sustava, prije pet godina, usko vezana uz četvrtu industrijsku revoluciju vezana je i peta. Iako tek na početku svojeg djelovanja postaje sve važniji oblik koji se razlikuje od klasičnih industrijskih proizvodnja, a cilj pete industrijske revolucije spojiti je čovjeka i robota te ostvariti njihovu suradnju što postaje uspješna inačica cijelog svijeta. Značajke promjene gradova kroz povijest mijenjale su se sukladno razvoju industrije, primjerice pojavom prvog prnog stroja ljudi su mogli putovati od jednog do drugog grada brže nego inače, razvila se tekstilna industrija, a radi povećanja proizvodnje koristila su ga mnoga poduzeća toga doba. Posebice se to utisnulo na oblikovanje građanskog društva i gradova toga doba. Došlo je do povećanja tvornica, a pojava parnog stroja utjecala je na promet i rudarstvo. Građansko društvo se sve više razvijalo, a selsko stanovništvo više nije radilo ručno već u poljoprivrednu proizvodnju uvode strojeve.

Druga industrijska revolucija promijenila je svakodnevnicu građanskog društva, počeli su se baviti sportskim aktivnostima, a želja za znanjem dovela je do novih spoznaja na polju tehnike i znanosti. Druga industrijska revolucija uvela je promjene u građanskom životu, povećala se je gustoća naseljenosti, a migracije iz sela u gradove su se nastavile. Nagli razvoj doveo je do prezasićenosti, borba za tržište i gospodarske krize. U gradskim dijelovima razvijaju se udruge koje su se borile za radnička prava. Treća industrijska promjena uzrokovala je brze promjene koje su značajno utjecale na razvitak. Utjecaj su ostavili obnovljivi izvori energije, Internet i tehnološke promjene. Baš kao što je parni stroj učinio za prvu industrijsku revoluciju tako je nova era nafte i obnovljivih izvora napravila za treću. Gradovi treće industrijske revolucije su formirani i znatno napredniji.

Četvrta industrijska revolucija u potpunosti mijenja svijet. Došlo je do razvitka IT tehnologije koje su doživjele procvat u društvu. Ekonomsko stanje osniva se na internim komunikacijama gdje ljudi mogu dobiti komunikacije jedni od drugih. 4.0. industrija predstavlja integraciju suvremenih informacijskih sustava i tehnologiju s fizičkom proizvodnjom i procesima. Ova era donijela je promjene u umjetnoj inteligenciji, robotici, IoT-u, autoindustriji, 3D printu te nanotehnologiji, ulaže u obrazovanje i razvija se dio poduzetničkog obrazovanja koji je u današnjici uveden u osam glavnih kompetencija. Ovakvo obrazovanje dovelo je do pete industrijske revolucije koja na svjetskoj razini treba ujediniti snagu kreativnosti i inovativnosti ljudskog uma s suvremenom tehnologijom i industrijskim procesima. Želi se isključiti dio ljudskog faktora i staviti fokus na umjetnu inteligenciju, 5.0 era omogućiti će stvaranje proizvoda visokog stupnja, čiji je krajnji cilj zadovoljstvo kupaca digitalnog procesa.

3.3.Globalizacija

Ovaj dio rada približit će i objasniti pojam, razvoj i nastanak globalizacije. Većina ljudi tijekom svog života čuje za pojam globalizacija, dok možda ni ne znaju šta predstavlja. „Pojam globalizacije izveden je od riječi "global" što znači ukupnost, a globalizam je način gledanja na zbivanja u globalu. Globalizacija bi tako podrazumijevala socijalni proces koji teži sveobuhvatnosti i jedinstvenosti svijeta“.¹⁵

Svijet kakvog mi danas poznajemo oblikuje globalizacija, liberalizacija i tehnološki razvoj. Pojam globalizacija počeo se intenzivnije koristiti tek u novije vrijeme, ona dovodi do stvaranja trgovačkih blokova, globalnih tvrtki i globalne ekonomije. Samim time kako je objasnio Turek u svojoj knjizi „Globalizacija i globalna sigurnost“ svijet na taj način postaje jedinstveni sustav, a svijet dostupan svima. Nakon Drugog svjetskog rata, pojam globalizacije javlja se u cijelom svijetu, posebice u Europi, gdje su europske zemlje našle u teškoj poziciji po pitanju razorenosti. Sukladno tome, europske države započinju proces međusobnog poslovanja.

Glavni cilj tog procesa je bio stvoriti prijateljske odnose između europskih zemalja te stvoriti zajednicu koja ima zadatak međusobno pomagati i surađivati. Nadalje, takvo razmišljanje i politika je pokrenula procese u cijelom svijetu i zato poznajemo svijet kakav je danas.

¹⁵ Turek, 1999.

Također, kada govorimo o globalizaciji ne smije se zaboraviti GATT (General Agreement on Tariffs and Trade) i kakvo je to značenje imalo za globalizaciju. GATT je smanjenje trgovačkih carina među zemljama, koje je osnovano 1947. godine i iz njega dolaze glavna tri načela: načelo recipročnosti, načelo liberalizacije i načelo nediskriminacije.

Kako bi se globalizacija što bolje objasnila, moramo spomenuti brojne aspekte globalizacije koji se odnose na kompletan ljudski život. Jedan od najvažnijih aspekata je ekonomski aspekt, koji utječe na svijet, svjetske gospodarske procese i zbog kojeg kompanije imaju posao i dobit. Drugi aspekt kojeg trebamo spomenuti je političko pravni aspekt globalizacije, koji se odnosi na državnu uključenost u međunarodnu trgovinu, međunarodni razvoj i međunarodne ugovore, te zajednice. „Internacionalizacija i regionalizacija također postaju, uz globalizaciju, izazovi današnjim državama“.¹⁶

Moramo priznati kako je globalizacija imala svoj utjecaj i na područje kulture koji se može objasniti s uvođenjem svjetskih jezika, širenjem i migracijom stanovništva na druge kontinente i izumiranje jezika, posebice plemena i naroda koji su pod pritiscima velikih globalnih promjena izgubili. U današnjem svijetu, stavlja se naglasak na nacionalnu kulturu, svaki čovjek trebao bi cijeliti moć vlastite kulture i prenositi je s naraštaja na naraštaj. Ono što je najbitnije u današnjem svijetu je da svaki čovjek mora cijeliti svoju kulturu i prenositi je s naraštaja na naraštaj, jer inače ta kultura može doživjeti izumiranje i prihvaćanje globalne kulture.

Poznate Multinacionalne kompanije u procesu globalizacije započele su proces zapošljavanja velikog broja ljudi širom svijeta. Na taj način, bez obzira na udaljenost i sektor iz kojeg dolaze, mogu povezati vlastiti kapital, izvore sirovina, ljude i ljudski kapital i tehnologiju što ujedno stvara prednost i konkurenciju međusobnim tržištima. Takav način poslovanja nema granice ni političke, gospodarske prepreke.

Kao što je rečeno, u procesima globalizacije do izražaja sve više dolazi snaga i moć multinacionalnih korporacija. Mnoge države u kojima takve korporacije posluju, a posebice one male i siromašne, zbog golemih financijskih sredstava koje multinacionalne korporacije posjeduju, nerijetko se vode u financijskom pogledu kao njihove podružnice. Bruto-nacionalni proizvod tih zemalja ne može se ni približno mjeriti s profitom koji ostvaruju te korporacije. Multinacionalne korporacije, međutim, utječu i šire svoju moć na sve države. Nijedna ne može izbjeći "globalno traženje". Investicijske odluke korporacija donose se na globalnoj razini,

¹⁶ Turek, 1999.

prenoseći kapital ili resurse iz jedne zemlje u drugu, utječući na (ne)zaposlenost milijuna ljudi i stupanj ekonomske aktivnosti u pojedinim državama.¹⁷

Slika 1. Globalizacija i jedinstvenost svijeta (<http://www.dku.efst.hr/drustveno-korisno-ucenje-u-svjetlu-globalizacije-2-dio/>)

3.4. Društveno odgovorno ponašanje prema gradu i poslovno okruženje

Društveno odgovorno poslovanje (DOP) je koncept u kojem kompanije integriraju brigu o društvu i okolišu u svoje poslovanje te u odnose sa svojim dionicima, na dobrovoljnoj osnovi. U Europi i širom svijeta raste broj kompanija koje promoviraju svoju strategiju društvene odgovornosti, kao odgovor na različite ekonomske i društvene pritiske te one koje se tiču zaštite okoliša.¹⁸ Značajnija orijentacija poslovnih subjekata prema društveno odgovornom poduzeću počinje se susretati od sredine dvadesetog stoljeća kada dolazi do sve većeg interesa gospodarstva za društvo. Za određenje značenja društveno odgovornog poslovanja postoje mnoge definicije čije je značenje bilo mijenjano kroz povijest pod utjecajem brojnih promjena koje su pratile razvoj društva.¹⁹

Biti društveno odgovoran znači ispunjavati zakonske obveze, ulagati u ljudski kapital, okoliš i odnose sa svim zainteresiranim stranama. Investiranje u tehnologije koje nisu opasne po okoliš može pridonijeti kompetitivnosti kompanije.²⁰ Izražavajući socijalnu odgovornost i

¹⁷ Lončar, 2005.

¹⁸ Pavić-Rogošić, L., Održivi razvoj, Odrz.hr, 2010., dostupno na: http://www.odraz.hr/media/21831/odrzivi_razvoj.pdf

¹⁹ Glavočević, A., Radman Peša, A.: Društveno odgovorno poslovanje i CRM kao način integriranja društvene odgovornosti u marketinške aktivnost, Oeconomica Jadertina 2/2013, str. 30

²⁰ Pavić-Rogošić, L.: op. cit

dobrovoljnost kroz opredijeljenost koja prelazi propisane zakonske zahtjeve (koje ionako moraju poštivati), kompanije nastoje povećati standarde društvenog razvoja, zaštite okoliša te poštivanja ljudskih prava. Također na taj način teže dobrom i transparentnom upravljanju, promovirajući interese različitih dionika na putu prema postizanju kvalitete i održivosti.²¹

Globalizacija, koja je u prošlom poglavlju detaljnije objašnjena, jedan od faktora koji utječe na gospodarsko i društveno okruženje. Poduzeća moraju prihvatiti takvu realnost i prilagoditi se tim procesima i izazovima.

Društveno odgovorno poslovanje kao izazov i prilika za poduzeća utječu u jako velikoj mjeri na grad i zajednicu u kojoj se nalaze. Na taj način omogućuje razvoj samog grada i zajednice na jedinstven način putem očuvanja vrijednosti, jednakosti, poštivanja ljudskih prava, izbjegavanjem diskriminacije, te omogućuje svim građanima pravo na obrazovanje i socijalnu skrb. Kontinuiranim održavanjem i razvijanjem društveno odgovornog ponašanja postiže se dugoročan razvoj i poboljšana kvaliteta života.

Društveno odgovorno ponašanje daje ocjene poduzećima u sedam osnovnih područja: 1. ekonomska održivost, 2. uključenost društveno odgovornog poslovanja u poslovnu strategiju, 3. radna okolina, 4. zaštita okoliša, 5. tržišni odnosi, 6. odnosi sa zajednicom, 7. odgovorne politike raznolikosti i zaštite ljudskih prava.²²

Poslovno okruženje čine svi čimbenici koji utječu na poslovanje poduzeća, kao i prilike i izazovi u okruženju poduzeća. Važna stvar kod poslovnog okruženja je to da se mora provoditi konstantna analiza okruženja, kako bi se iskoristile potencijalne prilike, odnosno izbjegle potencijalne prijetnje. Suvremeni ekonomski trendovi pretpostavljaju otvaranje globalnom poslovnom okruženju koji nude inovativne načine ponude proizvoda i usluga putem digitalnih tehnologija za veću konkurentnost i dostupnost. Kvalitetno razvijeno poslovno okruženje također doprinosi razvoju grada jer povećava broj ljudi u gradu, a samim time i sofisticiraniju gospodarsku sredinu.

²¹ Ibidem

²² Hrvatska gospodarska komora

3.5. Poslovno okruženje grada

Poslovno okruženje je korištenje pravilnih i odgovarajućih regulatornih okvira i javnih dobara da se poveća gospodarska aktivnost od samih poduzeća do samog grada, te da se ispune svoju ulogu u stvaranju radnih mjesta i dobrobiti za stanovništvo. U svakom slučaju treba se razmotriti infrastruktura (digitalna, prometna), financijska sredstva i politike povezane s istraživanjem i inovacijama za što kvalitetnije poslovno okruženje grada.

Razvijanje kvalitetnog i dugoročno održivog poslovnog okruženja odgovarajućom politikom treba staviti naglasak na malo i srednje poduzetništvo. Samim time se privlače investicije i povećava konkurentnost na tržištu, povećava se zaposlenost, lokalni dohodak te imamo dodatne proračunske prihode. Također je važna specijalizacija poslova odnosno da ' svi ne rade sve' i treba uvesti tehnološka unapređenja i informatičke dozvole. Naglasak treba staviti kako u poslovnom okruženju treba privući ne samo strane investitore već i domaće investitore koji imaju novaca. Jedni od važnih faktora za privlačenje investicija su: dobra infrastruktura, stabilnost u odlučivanju i stabilna politička klima.

Poslovno okruženje na primjeru Republike Hrvatske :

Hrvatska u 2018. godini ostvarili četvrtu godinu za redom ostvarila gospodarski rast, potpomognut snažnom osobnom potrošnjom i izvozom roba i usluga. Utvrđeno je da plaće rastu, zaposlenost se povećava, a inflacija je i nadalje blaga. Očekuje se da će se rast u sljedećih nekoliko godina ublažiti, kako se gospodarstvo bude približavalo svome potencijalu.

MMF, nakon rasta u prošloj godini za 2,7%, procjenjuje da će hrvatsko gospodarstvo u ovoj godini rasti za 2,6% te direktori MMF-a pozdravili su posvećenost hrvatskih vlasti fiskalnoj disciplini i naglasili važnost ostvarenja fiskalne konsolidacije koja pogoduje rastu, uz poboljšanje strukture prihoda i kvalitete rashoda.²³ Također, naglasili su potrebu za poboljšanjem poslovnog okruženja daljnjim smanjenjem administrativnog i poreznog opterećenja i pozdravili najnovije inicijative za smanjenje parafiskalnih nameta, a savjetovali su i da se racionalizira sektor poduzeća državnom vlasništvu, proda nedovoljno iskorištena državna imovina i poboljša učinkovitost zakonodavnih i sudskih postupaka.

²³ Tportal.hr

4. Analiza poslovnog okruženja grada

Ovaj dio završnog rada temelji se na analizi poslovnog okruženja grada. Odabrani grad za istraživanje i analizu je glavni grad Republike Hrvatske, grad Zagreb. Grad Zagreb ima Ustavom posebno određen status iz kojega proizlazi da obavlja poslove iz samoupravnog djelokruga grada i županije. Grad Zagreb nadležan je i za poslove državne uprave iz djelokruga ureda državne uprave, a obavljaju ih upravna tijela Grada Zagreba. Tijela gradske uprave su: gradska skupština kao predstavničko tijelo i gradonačelnik kao izvršno tijelo. Vijećnike Gradske skupštine biraju građani na neposrednim izborima kao i gradonačelnika i njegova dva zamjenika.²⁴

Gospodarstvo Grada Zagreba se razvija zbog kvalitetnog zemljišta, pogodnog prometnog položaja, stručne radne snage, obrazovne zdravstvene, financijske, bankarske i drugih institucija. Grad Zagreb ima dugu tradiciju u obavljanju aktivnosti, veličinu i kvalitetu gospodarstva koji su bitni potencijali za razvojnu strategiju Zagreba. Najvažnije gospodarske grane grada Zagreba su industrija električnih strojeva i aparata, kemijska, farmaceutska, tekstilna, prehrambena industrija te industrija pića. Zagreb je značajno međunarodno trgovinsko i poslovno središte, te prometno sjecište srednje i istočne Europe.²⁵

Kada se govori o Zagrebu može se reći da je nadležan za 38 kulturalnih institucija u koje je uključeno 10 gradskih muzeja od kojih su najvažniji Muzej grada Zagreba, Muzej za umjetnost i obrt i Muzej suvremene umjetnosti. Grad ima u vlasništvu 7 gradskih kazališta, a u Hrvatskom narodnom kazalištu sudjeluje sa 50% vlasništva.²⁶

Gradski ured za strateško planiranje i razvoj Grada imajući u vidu izniman značaj razvojne strategije, kao temeljnog razvojnog dokumenta te dugotrajnost i kompleksnost svih aktivnosti povezanih s procesom njezine pripreme i izrade bez obzira na okolnost izostanka cjelovite reforme u području regionalnog razvoja, što treba uspostaviti okosnicu, temeljne smjernice i podlogu za izradu i donošenje razvojnih strategija, tijekom 2014. započeo provedbu složenih aktivnosti usmjerenih izradi nove razvojne strategije – Zagreb Plana 2020.²⁷

²⁴ Grad Zagreb- službene stranice (2017.)

²⁵ Ibidem

²⁶ Ibidem

²⁷ Gradski ured za strategijsko planiranje i razvoj grada (ZAGREBPLAN2020, 2015.)

Na dalje, kroz analizu poslovnog okruženja Zagreba, u prvoj fazi je izrađena Osnovna i SWOT analiza, koje su detaljno razrađene i objašnjene.

SWOT analiza je utemeljena na utvrđenom sadržaju te uključuje definirane snage i slabosti, te prilike i prijetnje u četiri područja (Društvo, Gospodarstvo, Prostor, Okoliš). Pri tome SWOT analiza sadrži prikaz onih snaga, slabosti, prilika i prijetnji koje su identificirane kao „ključne“, tj. najbolje ističu obilježja pojedinog sektora. Sve kategorije i njihove sastavnice formulirane su prvenstveno s orijentacijom na budući razvoj, dok je Upravljanje razvojem kao osobito važno područje navedeno kroz pojedine sastavnice u sve četiri kategorije.²⁸

Već ranije spomenuta SWOT analiza koja uključuje četiri područja gdje se društvo nalazi na prvom mjestu i ono uključuje društvene djelatnosti, prava i participaciju građana te upravljanje razvojem. Snage (S) koje Zagreb posjeduje u tom području su: dostupni zdravstveni i bolnički kapaciteti, obrazovano stanovništvo, veliku i bogatu kulturu, obrazovne i zdravstvene institucije te raznovrsne udruge i organizacije civilnog društva. Neke od slabosti (W) su: nedostatak domova za starije i nemoćne, nedovoljni kapaciteti i dotrajalost odgojno-obrazovnih ustanova te vandalizam i mnogi drugi. Prilike (O) prepoznate u području društva su: europski programi cjeloživotnog obrazovanja i prekvalifikacije, EU fondovi, međunarodna sportska i kulturna događanja, razvoj informacijskih i komunikacijskih usluga. Zagreb je sveučilišni grad s mnogobrojnim studijskim smjerovima u kojem mladi često traže priliku za visokim obrazovanjem. Prijetnje (T) su : gubitak dijela proračunskih prihoda zbog promjena poreznih politika i smanjivanje ovlasti jedinica lokalne i regionalne samouprave, konkurencija drugih europskih gradova za EU fondove te opća kriza vrijednosti, kao i starenje stanovništva.

Što se tiče ostala tri područja gospodarstva, prostora i okoliša izdvojiti ćemo po nekoliko snaga, prilika, slabosti te prijetnji koje SWOT analizom zaključujemo. Prilike vezane uz gospodarstvo, prostor i okoliš Zagreba su: rastuće turističko sjedište, razvijenost pojedinih visokotehnoloških sektora gospodarstva, prirodna osnova i kvalitetne prirodne površine, prirodni resursi te relativno dobri pokazatelji kvalitete okoliša. Slabosti koje Zagreb ima, vezano uz ova tri područja, podilaze velikom broju, a ovdje su nabrojane koje se smatraju bitnijim: nedostatak strategije i provedbenih mjera za razvoj gospodarstva, nepostojanje prometno i komunalno opremljenih poslovnih zona spremnih za ulaganja, dokumenti prostornog uređenja nisu utemeljeni na stvarnim potrebama društva, kompliciran i dugotrajan postupak utvrđivanja dokumenata prostornog uređenja, divlja odlagališta otpada, nedovoljna

²⁸ Ibidem

svijest javnosti o potrebi brige za okoliš.²⁹ Kroz analizu također su utvrđene i brojne prilike za kvalitetniji razvoj: korištenje EU fondova i drugih inozemnih financijskih izvora za razvoj malog i srednjeg poduzetništva, bolji pristup tržištu proizvoda i usluga ulaskom u EU, geoprometni i geopolitički položaj kao resurs za razvoj, razvijanje i povezivanje ruralnog prostora kao poljoprivrednog, ekološkog, krajobraznog i turističkog potencijala u područje Grada, djelotvornija suradnja sa susjednim županijama u zaštiti okoliša i prirodnih vrijednosti, uključivanje u fondove potpore i proširivanje tržišta za ekološku proizvodnju, agroturizam, ruralno kulturni krajobraz. Na kraju dolazimo do završetka SWOT analize gdje su prepoznate određene prijetnje za tri područja. Konkurencija drugih europskih gradova u tržišnom natjecanju, siva ekonomija, gubitak identiteta povijesnih naselja, pritisci za prenamjenu poljoprivrednog prostora, klimatske promjene, ugroženost podzemnih voda su prijetnje koje mogu stati na kraj razvoju Zagreba ako ih se ne kontrolira i sanira u određeno vrijeme.

Slika 2. Prostorni prikaz grad Zagreba (<https://geoportal.zagreb.hr/Karta>)

²⁹ Ibidem

4.1. Komparativna analiza

Svrha komparativne analize je odrediti europski grad kao primjer dobre prakse u izradi, provedbi i vrednovanju strategija razvoja te odabiru i implementaciji strateških projekata. Analiza se sastoji od dva dijela: analitičkog i istraživačkog. Analizirat će se jedni od glavnih faktora razvoja kao što su gospodarstvo, infrastruktura te društveni faktori. Kroz usporedbu gradova koji su odabrani za svrhe ove komparativne analize cilj je identificirati temeljna obilježja te provesti kvalitetno strateško planiranje. Dokumenti koji se koriste za Grad Zagreb su Razvojna strategija Grada Zagreba te prostorni plan koji obuhvaća administrativni obuhvat Grada Zagreba. U svrhu analize uključeni gradovi su Beč i Zagreb.

Kriteriji vrednovanja i odabira su:

- Kvaliteta života u gradu
- Osnovni demografski i gospodarski pokazatelji
- Prostorno-funkcionalna struktura grada
- Regulatorni okvir strateškog planiranja
- Projekti integriranog urbanog razvoja
- Strateško planiranje na širem funkcionalnom području

Prema prvom kriteriju 77% stanovništva je zadovoljno u potpunosti životom u gradu Beču, dok je 69% stanovništva zadovoljno u potpunosti životom u gradu Zagrebu.

Grad Beč ima 1.766.746 stanovnika popisom iz 2014. godine, BDP iznosi BDP 118.839 milijuna eura prema podacima iz 2015. godine. BDP po glavni stanovnika iznosi 48.600 eura (2016.), a trend nezaposlenosti se između 2011.-2017. godine ima povećanje za 1,7%. Zagreb s druge strane ima 801.349 stanovnika popisom iz 2016. godine, dok je BDP gospodarstva 18.372 milijuna eura prema podacima iz 2015. godine. Trend stope nezaposlenosti kroz razdoblje od 2013- do 2017. godine ima smanjenje od 5%.

Beč je grad sa pravilnom mrežom ulica sa „jakim centrom“, ulice se ortogonalno pružaju iz središta grada, dok rijeka Dunav teče od sjevernog do jugoistočnog dijela grada. Riječna luka se nalazi u jugoistočnom dijelu grada. Zagreb je grad koji je podijeljen na dva dijela (sjeverni i južni) rijekom Savom. Željeznička pruga također djeluje kao prepreka koja dijela grad na dva dijela. U uskom središtu grada pojedini dijelovi s relativno pravilnom strukturom ulica. Veći broj manjih zelenih površina u središtu.

Četvrti kriterij govori o regulatornim okvirima strateškog planiranja, recimo u Beču nadležnost za regionalno planiranje prenosi se na razinu pokrajina ili kantona, dok Smart City Wien je strateški pristup održivom razvoju. Nadalje, Zagreb ima zakon o sustavu strateškog planiranja i upravljanja razvojem Republike Hrvatske iz 2017. godine. Uredba o smjernicama za izradu akata strateškog planiranja od nacionalnog značaja i od značaja za jedinice lokalne i područne (regionalne) samouprave iz 2018. godine. Upute za izradu i sadržaj izvještaja županija o provedbi županijskih razvojnih strategija 2012. godine, zakon o regionalnom razvoju Republike Hrvatske iz 2014. godine. Zakon o izmjenama i dopunama zakona o regionalnom razvoju Republike Hrvatske 2017. godine te smjernice za izradu županijskih razvojnih strategija, praćenje i vrednovanje njihove provedbe iz 2015. godine.³⁰

Projekti integriranog urbanog razvoja je peti kriterij vrednovanja i odabira. Beč ima „Strategija Step 25“ koja sadrži preporuke o razvoju i provedbama integriranih projekata urbanog razvoja. Na drugoj strani, Zagreb ima pojedine projekte integriranog karaktera: Gredelj – novo gradsko središte, Paromlin, Sveučilišni kampus Borongaj, Tračnička veza grad – zračna luka Zagreb.

Na kraju dolazi šesti kriterij, strateško planiranje na širem području u kojem Beč ima slabu razinu teritorijalne integracije i suradnje sa susjednim administrativnim jedinicama. Postoji suradnja po pitanju prvenstveno prometa. Uspostavljen ured koji pomaže suradnji i koordinaciji pojedinačnih jedinica lokalne samouprave prilikom pripreme i provedbe zajedničkih projekata. Dok u Zagrebu postoji suradnja na razini urbane aglomeracije (u začecima) te strategija razvoja Urbane aglomeracije Zagreb za razdoblje do 2020. godine

Na kraju analize, može se zaključiti kako Zagreb, grad s manjim brojem stanovništva te manjom površinom uspijeva nadoknaditi razvitak u pojedinim područjima. Beč ima puno projekata i raznih strategija za daljnji razvoj, Zagreb se nastoji stalno uključivati u nove projekte kako bi se brže i kvalitetnije razvijao, trenutno još nije došao u rang s Bečom, ali s vremenom, trudom i napornim radom (pravilnom strateškim planiranjem i strategijama) ubrzo dolazi u isti rang.

³⁰ KOMPARATIVNA ANALIZA IZRADA I PROVEDBE RAZVOJNIH STRATEGIJA EUROPSKIH GRADOVA (Urbanex d.o.o. 2019.)

4.2. Razvoj urbanog grada

Grad je oduvijek bio predmet zanimanja mnogih znanstvenika pa su s vremenom nastala različita stajališta po kojem se definira. Sociološka se mjerila zasnivaju na socijalnoj strukturi i načinu života, gospodarska na veličini naselja i udjelu nepoljoprivrednog pučanstva, statistička na broju stanovnika i gustoći naseljenosti, administrativna na zakonskoj odredbi o položaju grada u upravno-teritorijalnoj podijeli zemlje, itd.³¹

Suvremena snaga rasta grada zamijenila je odlike povijesnog uravnoteženog rasta. Suvremeni rast gradova odlikuje se snažnim rastom i širenjem u prostoru te mijenjanjem čovjekove sredine i načina života: izvanjsko širenje grada u prostoru (vodoravno) i propinjanje grada u visinu (okomito). Ostali urbani oblici nalaze se između tih dviju krajnosti kao izraz traženja najpovoljnijeg rješenja. Činitelji snage rasta grada su, kako mnogi autori ističu, gospodarske, populacijske i društvene naravi.³²

Pojavom industrije i drugih djelatnosti, kod vodećih gospodarskih i društvenih aktivnosti proces urbanizacije naglo raste uz povećanje populacije i urbane koncentracije. Takav rast uz razvoj prometa i drugih činitelja u urbanizaciji izazvao je i deagrarizaciju sela i seoskih područja.³³

Rast grada funkcija je njegova okolnog stanovništva. To generalizirano pravilo ostavlja mnogo nedorečenosti jer rast gradova nije posljedica samo odnosa grada i regije. Postoje mnoge aktivnosti, poput industrije, koje nisu tipične aktivnosti središnjeg naselja, postoje migracije i drugi oblici privlačenja kapitala i radne snage izvan regionalnog područja. Razvoj gradova nije se u svim sredinama zbivao po istim uvjetima, stoga se efekt okoline kao važnog čimbenika rasta grada nije pojavio svugdje i u isto vrijeme.³⁴

Također, kada govorimo o urbanom razvoju grada, treba spomenuti urbanu regeneraciju, pojam koji predstavlja razne inicijative bilo to privatne ili javne da se obnove gospodarska, društvena područja te podigne društvena svijest. Imamo tri vrste gradova koji djeluju kao pokretači urbane regeneracije: glavni gradovi, drugi gradovi i gradovi srednje veličine i manji gradovi.

³¹ Šimunović, Grad u regiji ili regionalni grad, 1996., str. 33.

³² Ibidem

³³ Ibidem

³⁴ Šimunović, Urbana ekonomika

4.3. Tijek urbanog razvoja gradova

Tijekom pretpovijesti čovječanstvo je napravilo prve korake koji će korjenito promijeniti čovjekov dotadašnji način života, to će dalje rezultirati pojavom složenih tipova društvene organizacije koji su se održali do danas.³⁵ Od početaka civilizacije čovjek se bavio lovačko sakupljačkim gospodarstvom, ali razvojem dolazi do potreba za promjenom te se javlja uzgoj poljoprivrednih kultura i pripitomljavanje raznih životinja. Stanovništvo se zbog takvih tipova promjene nije stalno moralo seliti iz jednog kraja u drugi.

U okviru prvih država upravo su naselja urbanoga tipa bila mjesta velikih inovacija, kao što su pismo, numerički sustavi, kalendar, novac, religijske organizacije i dr., koje predstavljaju veliki pomak u povijesti ljudske civilizacije. Usto, prva gradska naselja postaju mjesta okupljanja društvene elite, u čijim je rukama bilo akumulirano bogatstvo i vojna moć. Upravo je prevlast društvenih slojeva koji se nisu bavili poljoprivredom – aristokracije, svećenika, vojnika, državnih službenika, trgovaca, obrtnika – bila osnova razlikovanja između naselja urbanog i ruralnog tipa. Urbani razvoj na europskom kontinentu počinje tijekom antike na području Sredozemlja. Upravo su u tom dijelu Europe nastale prve velike civilizacije koje su se odlikovale razvijenom mrežom gradova i urbanom kulturom: starogrčka i starorimska.³⁶

Otprilike u osmom stoljeću pa negdje do desetog započeo je proces političkog ujedinjavanja gdje su se stvarala nove države koje su bile bolje organizirane, čvršće te su se prostorno raširile i tako smanjile razdvojenost. Poslije 10. stoljeća započeo je bolji i jači razvoj poljoprivrede, širenje površina za poljoprivredu te uvođenje raznih inovacija, samim time se poboljšala trgovina i trgovačke djelatnosti. Ponovni, izraženiji razvoj gradova dogodio se u 11. stoljeću i trajao do 14. stoljeća, a odnosio se na razvoj funkcija, trgovine i građana kao društvene klase.

Razdoblje od početka 15. st. pa sve do kraja 18. st. obilježeno je velikim promjenama u svim dijelovima europskoga društva. Promjene su se najviše odrazile na političku kartu Europe i drugih kontinenata. Rađa se novo poimanje grada kao elementa u prostoru koji je funkcionalno sjedinjen s okolicom na lokalnoj, regionalnoj i nacionalnoj razini. Upravo će se takvo poimanje uloge grada održati sve do današnjih dana.³⁷

³⁵ URBANA HISTORIJSKA GEOGRAFIJA (Filozofski fakultet u Splitu 2012./2013.)

³⁶ Ibidem

³⁷ Ibidem

5. Održivi razvoj grada

Održivi razvoj je okvir za oblikovanje politika i strategija kontinuiranog gospodarskog i socijalnog napretka, bez štete za okoliš i prirodne izvore bitne za ljudske djelatnosti u budućnosti. On se oslanja na ambicioznu ideju prema kojoj razvoj ne smije ugrožavati budućnost dolazećih naraštaja trošenjem neobnovljivih izvora i dugoročnim devastiranjem i zagađivanjem okoliša. Osnovni je cilj osigurati održivo korištenje prirodnih izvora na nacionalnoj i međunarodnoj razini.³⁸

Slika 3. Primjer održivog razvoja (<http://www.odraz.hr/hr/nase-teme/odrzivi-razvoj>)

Kada govorimo o održivom razvoju stavljamo naglasak na vođenje politike uz maksimalnu primjenu znanstvenih dostignuća i novih tehnologija u cilju zaštite prirode i očuvanja okoliša. Drugim riječima, održivi razvoj jest način proizvodnje i potrošnje koji vodi računa o prirodnim resursima eko-sustava unutar kojeg se ti procesi odvijaju.

³⁸ Odraz.hr (Održivi razvoj)

Cilj održivog razvoja:

- Gospodarska učinkovitost (ekonomski razvoj)
- Društvena odgovornost (socijalni napredak)
- Zaštita okoliša ³⁹

Kako bi jedan grad postigao održivi razvoj mora zadovoljiti sve potrebne kriterije. Na dalje, mora kontinuirano i kvalitetno voditi računa o održivom razvoje te unaprjeđivati s vremenom.

Konkurentnost i urbani razvoj gradova ovise o kvaliteti upravljanja gradom i odnosom njegovih stanovnika prema njemu. U svakom održivom razvoju potrebno je planiranje koje planira optimalan broj ljudi, dobra i djelatnosti koji će opisati pojedini grad i dati specifičnost. Osnovni cilj dobrog prostornog planiranja je osigurati održivi razvoj koji povezuje gospodarske udjele uz povrate uloga udjela povezanih s materijalnim, duhovnim i kulturnim potrebama. Prema programu za održiv razvoj do kraja 2030. želi se svima osigurati pristup adekvatnom, sigurnom i jeftinom smještaju i osnovnim uslugama; pristupačnim i održivim transportnim sustavima, poboljšavajući javni prijevoz i vodeći računa o potrebama ranjivih skupina, žena, djece, osoba s invaliditetom i starijih. U svim zemljama treba unaprijediti uključivu održivu urbanizaciju i kapacitete za participativno, integrirano i održivo planiranje i upravljanje naseljima.⁴⁰

5.1.Globalizacija grada

Kako je već ranije spomenuta globalizacija u jednom od podnaslova, a je da svijet kakvog mi danas poznajemo oblikuje globalizacija, liberalizacija i tehnološki razvoj te svaka od tih komponenti ima svoj utjecaj na grad i razvoj grada. Globalizacija stvara trgovačke blokove, globalne tvrtke i globalnu ekonomiju te potiče razne procese poput: urbanizacije, deruralizacije, deagrarizacije i mnogih drugih. Pojam globalizacija počeo se intenzivnije koristiti tek u novije vrijeme.

³⁹ Ibidem

⁴⁰ Opća skupština UN-a usvojila je Međunarodni razvojni okvir - Program za održivi razvoj 2030. Programom 2030. obuhvaćen je ambiciozan skup od 17 ciljeva održivog razvoja i 169 povezanih ciljeva

Globalizacija se određuje i kao složeni skup procesa koji potiče jačanje društvenih odnosa diljem svijeta i povezuje udaljena mjesta, na način da lokalne događaje određuju oni svjetski.⁴¹

Globalno integrirani gradovi usko su povezani sa ekonomskim i društvenim razvojem. Stvarajući okoliš koji privlači i zadržava vrhunske talente, poslove, ideje i kapital, globalni grad može stvoriti beneficije koje se šire izvan njegovih granica. GCI (Global city index) već posljednjih 10 godina (od 2008.) mjeri prilagođavanje suvremenim trendovima i analizira gradove, njihovo napredovanje te razvijaju uvidi kako grad može postati globalniji.

Imamo 5 dimenzija koje se mjere globalna uključenost⁴²:

- Poslovna aktivnost
- Ljudski kapital
- Razmjena informacija
- Kulturno iskustvo
- Politička uključenost

Ekonomske su promjene u središtu urbane dinamike te su glavni pokretači oblikovanja i razvoja naselja. Ekonomsku transformaciju prati brz rast urbane populacije i porast razine urbanizacije. Megagradovi imaju pozitivne i negativne značajke. Oni mogu biti vrlo produktivni i omogućiti visoku razinu kvalitete života, a stvaraju dio nacionalne proizvodnje robe i usluga koji je veći od prosječnoga. Za megagradove je uobičajeno da imaju veći bruto nacionalni proizvod po stanovniku nego njihove države. Omjer bruto nacionalnoga proizvoda po stanovniku između megagrada i njegove države može biti nekoliko puta veći u korist megagrada. Centri su inovacija i najčešće nude najbolje mogućnosti za ispunjenje čovjekovih potreba, očekivanja te ispunjen i zadovoljavajući način života. No ako se njima ne upravlja dovoljno dobro, produktivnost i kvaliteta života izloženi su negativnom djelovanju. Dakle, megagradovi mogu trpjeti posljedice i zbog sve većih problema vezanih za npr. pad kvalitete okoliša. Promjena kvalitete urbanog okoliša škodi zdravlju i blagostanju stanovništva, što dolazi do izražaja osobito kod nestašice vode, onečišćenja vode i zraka, buke, neodgovarajućem zbrinjavanju otpada, degradaciji gradskih zelenih površina, kulturnog naslijeđa itd.⁴³

⁴¹ Braica, 2004.

⁴² Lončar, J. (2005). Globalizacija pojam, nastanak i trendovi razvoja

⁴³ FÜRST-BJELIŠ & STIPERSKI, 2003, str. 2

Trendovi povezani s globalizacijom:

- Porast međunarodnih tokova kapitala uključujući i FDI
- Velika međunarodna kulturna razmjena
- Smanjenje značenja nacionalnog suvereniteta i nacionalnih granica kroz međunarodne ugovore
- Rast međunarodnog turizma i putovanja
- Razvoj globalne telekomunikacijske infrastrukture
- Razvoj globalnog financijskog sustava

5.2. Urbanizacija grada

Od početka 19. stoljeća kada je u svijetu bilo samo 4% gradskog stanovništva, do danas kada ima oko 50% urbanog stanovništva, u smislu urbanizacije načinjen je veliki korak. Urbani način života je, pri tom, poboljšao životne uvjete, razvijajući znanost i proces proizvodnje, a samim tim i duljinu trajanja života.⁴⁴

Nezavisnom varijablom može se pri tom smatrati udjel urbanog stanovništva (koeficijent urbanizacije), a zavisnim (posljedicama urbanizacije)⁴⁵:

- Broj stanovnika glavnog grada
- Prosječna životna dob žena
- Prosječna životna dob muškaraca
- Natalitet
- Mortalitet
- BNP
- Potrošnja energije po stanovniku

Pod procesom urbanizacije u suvremenim uvjetima podrazumijeva se razvitak gradova izražen porastom gradskog stanovništva i izmjena njegove socioekonomske strukture, ali i svi oni procesi na selu koji vode perspektivnom nadilaženju razlika između sela i grada, bilo na bazi razvoja neagrarnih djelatnosti, ili na bazi preobražaja poljoprivrede na suvremenim tehničkim

⁴⁴ Bjelajac, S., Vrdoljak, D.: Urbanizacija kao svjetski proces i njezine posljedice

⁴⁵ Ibidem

i društvenim osnovama. Proces urbanizacije ne obuhvaća samo razvoj gradova i gradskih, te pretvaranja seoskih u gradska naselja, već pražnjenje te napuštanje naselja udaljenih oblasti. ⁴⁶

Prema tome, urbani rast povezan je s industrijalizacijom, razvojem trgovine, prometa, tehnologije, komunikacijama i povećanjem migracija stanovništva. Ovi faktori čine i proizvode promjene u fizičkom, ekološkom i socijalnom životu grada. Bez obzira na definiciju, proces urbanizacije može se pratiti i kroz razne posljedice, među koje se mogu ubrojiti razlike u stupnju urbaniziranosti, stupnju koncentracije, ali i socijalne posljedice urbanizacije. ⁴⁷

⁴⁶ Ibidem

⁴⁷ Ibidem

6. Zaključak

Na kraju završnog rada može se donijeti zaključak kako je promjena gradova kroz povijest donijela velike promjene u razvitku građanstva i razvijanju socijalnog, ekonomskog, političkog, makroekonomskog, kulturnog i nacionalnog sustava. Razvijanjem gradova dogodila su se četiri početak pete faze industrijske revolucije koje su uvelike utjecale na razvitak čovjekovog fizičkog, a posebice mentalnog stanja. Gradovi su se razvijali i rasli, vukući sa sobom mane i prednosti, prednosti kao takve odnosile su se na smanjenje troškova transporta, razmjenu dobara i potrebnih ideja koje su koristile odnosima u društvu te dijeljenje prirodnih resursa, pristupanje neograničenom tržištu. Mane za sobom su vukle smanjenje stambenog prostora i urušavanje prirodnih područja kako bi se stvorila staništa povećan je kriminal i smrtnost, troškovi života, životni standard i zagađenje. Kao cjelina, grad je veliko urbano naselje čija populacija živi od industrije, trgovine i uslužnih djelatnosti i razlikuje se od sela čiji je, prioritetno gledano, stanovništvo bavi poljoprivrednom i djelatnostima koje su uključene uz nju. Gradovi u većini slučajeva imaju zasebne razvijene sisteme, infrastrukturu, zdravstvo, sport, urbanizam. Danas se prema gradovima odnosi kao prostoru kojemu dio društveno odgovornog poslovanja, posebice je važan aspekt koji nastoji zadovoljiti sve etičke, ekološke, pravne trgovačke i javne standarde pojedinog grada. Sadrži četiri važne komponente kojima se želi poboljšati stajalište o tržištu, radnoj okolini, društvenoj zajednici i okolišu. Društveno odgovorno poslovanje vezano je uz poslovanja i ne postoji posebna metoda za njega, svako poduzeće u gradu treba osmisliti vlastiti koncept s kojim treba raditi i prema njemu dati doprinos lokalnoj zajednici ili gradu u kojem posluje. Usko vezano uz DOP je poslovno okruženje gradova što bi značilo da grad ima povoljno poslovno okruženje u kojemu može raditi i njegovo poslovanje može se nesmetano razvijati. U takvim slučajevima, većina gradova dobiva certifikate za doprinos gradu u cilju boljeg razvoja i unaprjeđenja poslovnih aktivnosti grada. Certifikacija gradova doprinosi pojačanju i tada gradovi više „nisu patuljci nego divovi“ koji djeluju na ukupno gospodarstvo grada i infrastrukturu te pridonose međusobnoj konkurentnosti s drugim gradovima. Održivi razvoja gradova vezan je uz oblikovanje političkih strategija uz kontinuiran gospodarski i socijalni napredak bez šteta za okoliš i brine o potrebnim ljudskim djelatnostima koje dolaze u budućnosti. Održivi razvoj gradova oslanja se na potrošnju i potrošnju gradova koje vode računa o prirodnim resursima i o načinima kako će se odvijati pojedini procesi. U tome su povezane društvene odgovornosti koje nalažu koncepte djelovanja sustava i ne ugrožavaju ciljeve gradova koji su primjenjivi u zemljama i zajednicama. Djelujući zajedno kroz održivi razvoj, gradovi postaju međusobni partneri u globalnom okruženju koji postaju ključni za realizaciju ciljeva.

Literatura

Znanstvene knjige

1. Glavočević, A., Radman Peša, A.: *Društveno odgovorno poslovanje i CRM kao način integriranja društvene odgovornosti u marketinške aktivnost*, Oeconomica Jadertina 2/2013, str. 30.
2. Mavrin, I., Glavaš, J., & Lamza-Maronić, M. (2015.). *Urbani management*. U I. Mavrin, J. Glavaš, & M. Lamza-Marinić, *Urbani management*. Osijek
3. Šimunović, I. (1996.). *Grad u regiji ili regionalni grad*. U I. Šimunović, *Grad u regiji ili regionalni grad*. Split: LOGOS
4. Šimunović, I. (2007.). *Urbana ekonomika*. U I. Šimunović, *Urbana ekonomika*. Zagreb: Školska knjiga
5. Turek, F. (1999.). *Globalizacija i globalna sigurnost*. U F. Turek, *Globalizacija i globalna sigurnost*. Varaždin: Interland

Stručni članci

1. Bjelajac, S., Vrdoljak, D. *Urbanizacija kao svjetski proces i njezine posljedice*, pp.3.-19. <https://hrcak.srce.hr/136157>
2. BRAICA, S. (2004). *POKUŠAJ DEFINICIJE POJMA GLOBALIZACIJE*. Dohvaćeno iz hrcak.srce.hr: <https://www.scribd.com/document/372349841/Silvio-Braica-Pokusaj-definicije-pojma-globalizacije-pdf>
3. FÜRST-BJELIŠ, B., & STIPERSKI, Z. (2003). *PROBLEMI I MODELI UPRAVLJANJA OKOLIŠEM U MEGAGRADOVIMA ZEMALJA U RAZVOJU*. Dohvaćeno iz hrcak.srce.hr: https://hrcak.srce.hr/index.php?show=clanak&id_clanak_jezik=30158
4. Lončar, J. (2005). *Globalizacija pojam, nastanak i trendovi razvoja*. Dohvaćeno iz file:///D:/Downloads/Loncar_10_1.pdf (hrcak.srce.hr)
5. Raditya-Ležaić, A., Boromisa, A.M., Tišma, S. (2018). *Komparativni pregled obrazovanja za održivi razvoj i istraživanje potreba za stručnjacima u Hrvatskoj*, pp.165-180. https://hrcak.srce.hr/index.php?show=clanak&id_clanak_jezik=307141

Internet

1. http://www.odraz.hr/media/21831/odrzivi_razvoj.pdf [pristupljeno 15.5.2020.]
2. <https://www.zagreb.hr/o-zagrebu/1081> [pristupljeno 15.5.2020.]
3. https://www.zagreb.hr/UserDocsImages/arhiva/ZGPLAN_2020_radni%20materijal.pdf [pristupljeno 15.5.2020.]

4. <https://www.zagreb.hr/UserDocsImages/gu%20za%20strategijsko%20planiranje/Komparativna%20analiza%20izrade%20i%20provedbe%20razvojnih%20strategija%20europskih%20gradova.pdf> [pristupljeno 15.5.2020.]
5. <http://inet1.ffst.hr/images/50013809/Glamuzina.Urbana.historijska.geografija.pdf> [pristupljeno 15.5.2020.]
6. <https://dop.hgk.hr/> Hrvatska gospodarska komora [pristupljeno 15.5.2020.]
7. <https://www.tportal.hr/biznis/clanak/mmf-ocekuje-kako-ce-hrvatsko-gospodarstvo-rasti-3-posto-u-ovoj-i-2-7-posto-u-iducjoj-godini-20191015> tportal.hr [pristupljeno 15.5.2020.]
8. <http://www.odraz.hr/hr/nase-teme/odrzivi-razvoj> Odraz.hr (održivi razvoj) [pristupljeno 15.5.2020.]

Popis slika

Slika 1. Globalizacija i jedinstvenost svijeta.....	12
Slika 2. Prostorni prikaz grad Zagreba.....	17
Slika 3. Primjer održivog razvoja.....	22